

Ifjúsági irodalom

KIRSI RANTALA

A Múminvölgy varázslatos világa¹

A finn televízióban 2004. tavaszán új műsor indult „A legnagyobb finnek” címmel. A nézőket arra kérték, hogy nevezzék meg minden idők legjelentősebb finnjét, aki az ország társadalmára vagy kultúrájára legnagyobb befolyást gyakorolta. A szavazás alapján egy szakértők által összeállított lista szolgált, de saját jelölt megnevezésére is volt mód.

A Legnagyobb finn címet végül az utolsó fordulóban leadott szavazatok közel 30%-val Mannerheim marsall, a háborús évek köztársasági elnöke nyerte el. A mai konferencia helyszíne miatt és a finn gyermekirodalomról szóló előadásom szempontjából azonban lényeges, hogy a vetélkedésben az államférfiak, művészek és élsportolók közé bejutott az 1972-ben elhunyt könyvtári tanácsos, Helle Kannila is. Ugyanis jó részt Helle Kannila érdeme, hogy a finn könyvtári intézmény a jelenlegi erős helyzetét elérte. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a könyvtárrendszer nálunk Finnországban a nemzeti kultúra egyik alappillére. Ezt a körülményt szeretném különösen hangsúlyozni, a gyermekirodalomról ugyanis nem lehet beszélni anélkül, hogy ne szólnánk a könyvtárakról is.

Finn gyermekirodalmat magyarra rendkívül keveset fordítottak, de tulajdonképpen ez az ici-pici válogatás mégis jól reprezentálja a finn gyermekirodalmat és a finn gondolkodásmódot, ráadásul a fordítók is rendkívül jó munkát végeztek.

Ma néhány már magyarra lefordított kötetet mutatok be Önöknek, amelyek egy olyan sorozatot alkotnak, ami érdemes lenne a folytatásra. Végül pedig egy rövid részletet mutatok egy nagyszerű gyermekfilmből.

Néhány éve jelent meg a szentendrei Tillinger Péter műhelyében, az Atheneum Nyomda által korábban kiadott meséskönyv reprintje, Anni Swan Mesék az ezertórszágból címmel. Az 1958-ban elhunyt Anni Swan a finn meseirodalom úttörője. A klasszikussá vált lányregények és kalandregények mellett összesen hat mesegyűjteményt írt. Meséi a világirodalom és a népmesék hatásait egyaránt mutatják, ennek ellenére a lehető legfinnebb romantikus csodamesék. Anni Swan meséi szimbolikájuk és eszményi tartalmuk ellenére gyakorlatiasak és erősen realiztikusak. Ami finn bennük, az a cselekmények helyszíne – gyakran az erdő, a tó- vagy tengerpart kicsi, jelentéktelen halászfalui. Meséiben szinte mindig a gyermekek és állatok barátsága kap hangsúlyt – az állatszereplők a finn környezetnek megfelelően szarvasok, medvék, farkasok – sőt néha akár szúnyogok. A mesék csúcspontja a cselekedetektől vagy viselkedéstől függően történő alakváltoztatás.

Anni Swan meséit akár művészi meséknek is nevezhetnénk – nemzedékeken át hatottak és tanították a finn gyermekeket az evangélikus, protestáns etika alapérté-

keire. A mesék tanulsága világos: segítségükkel a finn gyermekek számos generációja szinte észrevétlenül tanulta az alázatot, az idősebbek tiszteletét, a szerénységet és becsületességet. Az estéről estére hallott ismerős és biztonságos mesék hatása hatalmas lehetett: a gyerekek kedvelt meséi az ő saját nyelvükön szólítják meg őket, világos mintákat nyújtanak a jóhoz és igazhoz. A finn társadalom mindig nagyon homogén volt, a finn értékrend jórészt egységes. Meg vagyok győződve róla, hogy Anni Swan közkedvelt meséi, pl. a Vizimanóról vagy a Tenger asszonyának ajándékáról nagyban hozzájárultak ennek az egységnek a kialakulásához és későbbi megszilárdulásához.

A Sebestyén Irén remek fordításában megjelent meséket Fáy Dezső – hagyományos közép-európai – gyönyörű illusztrációi díszítik.

10 éves szünet után szintén újra elérhető magyarul a Móra Kiadónál néhány hete új kiadásban megjelent Varázskalap a Múminvölgyben, a nemzetközileg legismertebb meseírónk, Tove Jansson könyve, Harrach Ágnes fordításában. Meg kell említenem, hogy a 3 évvel ezelőtt, 87 éves korában elhunyt Tove Jansson a finnországi svéd nyelvű kisebbséghez tartozott, úgyhogy gyönyörű gyermekkönyveit svédül írta, Harrach Ágnes pedig svéd eredetiből fordította.

Emellett a Múminkönyveket korábban, a 80-as évek végén a finn fordítás alapján is átültették magyarra, ti. Szakonyi Csilla is fordított egy Múmin-kötetet Láthatatlan kisgyerek címmel, de sajnos ezt már réges-régen nem lehetett kapni – remélem, hogy néhány könyvtárban még elérhető ez a kedves kis könyv.

Tove Jansson történetei rendkívül népszerűek, egy izgalmas, mégis biztonságos környezetben, a Múminvölgyben élő múmincsaládról szólnak. Ezek a legtöbbit fordított gyermekkönyveink. A múminkönyveket 34 nyelvre fordították, a könyveken és képregényeken kívül rajzfilm és opera is készült belőlük. Különösen Japánban értek el nagy sikereket a múminok. A múminokról szóló rajzfilmsorozat rövid ideig a magyar televízióban is ment a 90-es évek elején, meglehetősen szerény sikerrel. Emlékszem, sok ismerősöm kérdezte akkoriban, mik is valójában ezek az élőlények, talán vizilovak? Tove Jansson múmintörténetei azonban nem konkrét állatmesék – sokkal mélyebb értelműek. Tulajdonképpen a múminok titka abban rejlik, hogy minden korosztály a maga módján olvassa őket – ugyanúgy megszólítanak bennünket felnőtteket, mint a legkisebb gyermekeket.

A múminok bohémok – természetközeli életet élnek családjuk és barátaik körében. Múminmama szeretetreméltó, mindig megértő anya, aki a konyhában szorgoskodik a nagymama receptjei közepette. Múminpapa viszont író – őszintén szólva elég átlagos –, aki a gyerekek és barátaik kópéságai elől munkájához menekül. Emlékiratait írja, ami – legalábbis eddig – még nem készült el, csupán részleteit ismerhetjük.

A Múminvölgyben megértéssel viseltetnek a másság, a más életformát élők iránt. A Tove Jansson által teremtett világ különlegessége azonban elsősorban abban van, hogy a szereplők az emberi természet gyenge oldalait is képviselik. Így a gyerekek nagyon hamar észreveszik, mennyire fősvény Mafli, aki néhány fillérért eladná vagy feladná legjobb barátait is. Ennek ellenére lelke legmélyén jó és hibái ellenére is szeretetreméltó. Büdöske szintén nagy kópé, néha igazi csibész – gondolhatják, hogy a gyerekek egyik kedvence! Én Kószlászboklászt szeretem leginkább, a bölcs és nyugodt gondolkodót, akinek néha sok már a Múminvölgy társasági élete és hétköznapi pezsgése. Lelki békéje megőrzéséhez néha-néha magányra és szabadságra van szüksége.

A Móra Kiadónál most új kiadásban megjelent *Varázskalap* eredeti nyelven először 1958-ban látott napvilágot. Ezen kívül még 11 másik elbűvölő műmintörténet várna fordításra.

Saját 12 éves lányomtól kértem szakértői véleményt a múminokról. Szerinte a múminokönyvek azért olyan kedvesek, mert a szereplők oly szépen beszélnek – magyarul is.

Következő íróm, *Hannu Mäkelä* is termékeny. Csaknem negyven éves írói pályafutása során több mint 150 művet jelentetett meg: prózát, verseket, színdarabokat, hangjátékokat és irodalmi antológiákat. Mäkelä rendkívüli író abból a szempontból, hogy ismertsége elsősorban éppen gyerekönyvein alapul. A Magyarországon is többször megfordult Hannu Mäkelä magyar kiadója szintén a Móra Kiadó. A sorozat első kötete, a *Hú úr kalandjai* 1980-ban jelent meg. Mäkelä gyerekönyvei sajátosak – Hú úr tulajdonképpen egy aprócska fekete ember, akinek a gyermekek ijesztgetése a feladata. A gyerekeket éppen Hú úr ártatlansága és bizonyos fajta becsületessége ragadja meg. Hú úrnak is sok olvasója van már, több generációban. A 80-as években, a történetek születésekor felszabadító és forradalmi volt az ismert író jól megírt történeteit olvasni, amelyek meglepően hihetően bontakoztak ki a határtalan – és néha szertelen – gyermeki képzelet szárnyain.

Hú úr született csodálkozó, aki képes a gyermekekhez hasonlóan meglepődni dolgokon és jelenségeken, és mindig friss szemmel nézi a világot. Hú úr másokat ijesztget, de ő maga is számos dologtól fél, mivel képzelete határtalan. Mégis stressz nélküli, nagyon is átlagos életet él, nyugodtan alszik és teát iszik, de érdekli a varázslás is. Nagyapjától örökölt könyveiből tanulja a varázslótudományt, de mint sejtetik, az eredmény mindig kicsit kiszámíthatatlan és meglepő – Hú úrnak magának is.

Hú úr magyar hangja, *Fehérvári Győző Hannu Mäkelä* másik gyerekönyvét is lefordította, melynek címe: *A ló, aki elvesztette a szemüvegét*. Ez a mű is a Móra Kiadónál jelent meg – mégpedig 1984-ben. A regény főhőse egy ló-irodalomkritikus, akinek szemüvege elvesztése miatt hirtelen nagy változás következik be az életében – a nagy ismeretlenbe ugrik. Otthonról elköltözve véletlenül ismerkedik meg saját biztonságos lóvilágából nézve furcsábbnál-furcsább állatokkal – egy fedél alá kerül tehenekkel, egy sündisznóval, egy varjúval és egy kutyával. A hosszú tél miatt a hó fogságában levő vegyes összetételű csoport közös élete eléggé nehézkesen kezdődik. Az olvasók azonban külön hangsúlyok nélkül is megértik, hogy a telet csapatszellel nélkül nem lehetett volna túlélni, minden állat a saját képességeivel járult hozzá ehhez.

Így karácsony előtt még egy szép és elbűvölő karácsonyi képeskönyvet szeretnék bemutatni, amelyet a modern finn gyermekirodalom központi személyisége, *Mauri Kunnas* írt és illusztrált. *A Télapó 12 ajándékot kap* című mű 1991-ben jelent meg magyarul a Minerva Kiadónál. Kár, hogy ezt az elragadó könyvet nem lehet már kapni, családjukban már a harmadik példányt fogyasztjuk belőle – a két korábbi egyszerűen rongyosra olvastuk, télen-nyáron használatban voltak.

Mauri Kunnas képzőművész-történetmesélő pályája 25 éve indult: az Iparművészeti Főiskolán végzett illusztrátor és grafikus szakon, de mivel elhelyezkedni nem tudott, a munkanélküliség fenyegette. Ekkor született meg a finn vidéki birtokon élő manókról és tündérekéről szóló első könyve, amely után Mauri Kunnas több tucat közkedvelt történetet írt és rajzolt, többek között a néprajzilag is hiteles történeteket a

XIX. század fordulójának Kutyadombi házáról és annak lakóiról, tehát tulajdonképpen kutyákról. A kutyák és macskák örökös harca áll Kunnas Kutyakalevalájának hátterében is. Állítólag ezeket a történeteket a gyerekek már jobban ismerik, mint az Elias Lönnrot által összeállított nemzeti eposzunk eredeti történeteit.

A Téalapó 12 ajándékot kap elragadóan írja le azt a borzasztóan hosszú és lassan vánszorgó időszakot, amely a karácsonyt megelőzi. Mauri Kunnas saját emlékei, tapasztalatai alapján meséli el a történetet – egy kislány karácsonyvárását, akinek a várákozás túlságosan hosszúnak tűnik. A történeten túl Kunnas rajzai úgy mutatják be a Téalapó műhelyét, ahogy azt mi finnek elképzeljük.

Jelenleg engem csak az az egy gondolat foglalkoztat, hogyan tudnám megőrizni a kötet utolsó megmarad példányunkat a leendő unokáim számára.

Bár alapvetően könyvekről beszélünk, mégis említeni szeretném, hogy néhány évvel ezelőtt az Interpannonia forgalomba hozta *Mauri Kunnas* szintén karácsonyi témájú, magyarul beszélő rajzfilmjét, *Mikulás és a varázsdob* címmel.

Előadásom végén még egy szerzőpárosról, egy testvérpárról, *Tiina és Sinikka Nopoláról* szeretnék beszélni. Az ő könyveiket egyelőre még nem fordították magyarra, de az első tervek már elkészültek. Őszintén remélem, hogy a közeljövőben a magyar olvasók is megismerhetik Nopolák kimeríthetetlen fantáziáját és a gyermekeket megérintő humorát. Egy magyar kapcsolatra is szeretném felhívni a figyelmüket: *Sinikka Nopola* férje a néhai erdélyi grafikusművész, *Baász Imre* volt, aki többek között az erdélyi *Nagy Kálmán* által fordított, Romániában 1972-ben kiadott *Kalevalát* illusztrálta.

Sinikka és Tiina Nopola számos gyermekszöveget írt, melyek közül itt csak a *Reppelő Ristot* és a *Szalmakalap és Posztópapucs* címűeket említeném. Szalmakalapnak és Posztópapucsnak hívják a testvérpárt, 5 és 7 éves kislányokat. Édesanyjuk unatkozik otthon, visszavágyik a munkahelyére, apjuk pedig a tudományos kutatásba belefeledkezett professzor. A sorozat első részében az anya és az apa éppen a saját dolgaival és problémáival van elfoglalva, a gyerekekre kevesebb figyelem jut, noha Szalmakalap életének fontos állomásához érkezett, éppen az első osztályt kezdi az iskolában.

Anélkül, hogy a kacskaringós és hihetetlen történet részleteibe mennék, a 2003-ban készült *Szalmakalap és Posztópapucs* című filmből mutatok egy részletet, amelyben a szüleiiben csalódott Szalmakalap elhatározza, hogy nem szólal meg soha többé, és visszahúzódik duzzogni a szobájába (ismerős történet mindannyiunknak, akiknek kamasz gyerekeink vannak). A szülőket aggasztja a helyzet, és végül a szomszédban lakó Alibullan kisasszonyok segítségét kérik, bár egyébként a kisasszonyok furcsa és gondtalan élete ezidáig csak aggasztotta és felhaborította a tisztességes szomszédokat. A duzzogás és hallgatás gyógyítására, az életkedv visszahozására az Alibullan kisasszonyok a téstaterápiát ajánlják, amelyben a probléma megoldása érdekében az egész családnak részt kell vennie.

A film alapján az az érzésem, hogy egy ilyen téstaterápia néha nekünk mindnyájunknak nagyon jól tenne.

1. Elhangzott a Az IBBY Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsának Magyarországi Egyesülete és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár által szervezett Barangolás a mesék országútján, Utazás Európa gyermekirodalmába című konferencián 2004. december 8-án.

